

– для високопористих та тріщинуватих порід нестабілізована силікатно-калієва ванна (8% Na_2SiO_3 та 10% KCl ; решта – вода);

– для глиняно-піщаних порід з низькою проникністю стабілізована силікатно-калієва ванна (8% Na_2SiO_3 та 10% KCl ; 4% ЕКР, решта – вода).

Література

1. Булатов А.И., Пеньков А.И., Проселков Ю.М. Справочник по промывке скважин. – М.: Недра, 1984. – 317 с.

2. Городнов В.Д. Физико-химические методы предупреждения осложнений в бурении. – М.: Недра, 1984. – 229 с.

3. Волобуєв А.І., Малярчук Б.М. Методичні вказівки з дисципліни “Механіка руйнування гірських порід” для студентів спеціальності 09.03. – Івано-Франківськ, 1994. – 13 с.

рах тощо) швидкість газу може сягати місцевої швидкості звуку [1].

Розрізняють газопроводи короткі і довгі, високого, середнього і низького тисків. До коротких газопроводів відносять технологічні газопроводи газозбірних пунктів, установок очищення і осушення газу, газорозподільних і компресорних станцій. Довгі або магістральні газопроводи призначені для транспортування газу на значні відстані. Як правило, це газопроводи середнього (1,2÷2,5 МПа) і високого тиску (більше 2,5 МПа).

4. Учебник по буровым растворам для инженеров / Отв. за вып. и перевод. Булатов А.И. / Компании М-1 ДРИЛЛИНГ ФЛЮИДЗ. – 1991. – 439 с.

5. Ясов В.Г., Мыслюк М.А. Осложнения в бурении. – М.: Недра, 1991. – 33 с.

УДК 622.691.4

ВПЛИВ МІСЦЕВИХ ОПОРІВ НА РОБОТУ СИСТЕМИ ГАЗОПОСТАЧАННЯ НИЗЬКОГО ТИСКУ

Ю.І.Зарубіна, В.Б.Михалків

ІФНТУНГ, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15, тел. (03422) 42166

e-mail: tzng@nimg.edu.ua

Проведено дослідження впливу місцевих опорів на швидкість та якість експлуатації системи розподілу газу низького тиску, а також дані рекомендації щодо проведення проектних розрахунків.

Research of influencing of local resistances is conducted on a term and quality of exploitation of the system of distributing of gas of low pressure, and also recommendations in relation to conducting of project calculations are given.

Усталений рух газу в трубах характеризується сталою величиною масової витрати по всій довжині газопроводу, незмінністю в часі параметрів стану газу в кожному перерізі газопроводу і зміною цих параметрів вздовж потоку за рахунок втрат енергії на тертя і в місцевих опорах.

Основою розрахунку будь-якого газопроводу є розрахунок його лінійної частини. В ході цього розрахунку за відомою величиною масової витрати визначається діаметр трубопроводу і розподіл тиску вздовж трубопроводу. Можливий також розв'язок оберненої задачі, коли через відомий перепад тиску для трубопроводу даної конфігурації визначається масова витрата газу.

В ході таких розрахунків внутрішній діаметр газопроводів, як правило, приймається постійним. Швидкість течії газу в газопроводах рідко перевищує величину 60÷70 м/с, а тому число Маха (відношення швидкості потоку в перерізі до місцевої швидкості звуку) значно менше одиниці, тобто реалізується дозвукова швидкість течії, і тільки в окремих місцевих опорах (в засувках, клапанах, соплах, дифузо-

В даній роботі розглянемо газопровід низького тиску місцевого значення, тобто розподіл газу споживачам під заданим тиском.

Проведемо дослідження впливу місцевих опорів на витрату газу при фіксованих початкових і кінцевих значеннях тиску.

В газопроводах втрати в місцевих опорах приймаються рівними 10 % від лінійних втрат.

Наше завдання полягає в доведенні, що при підключенні додаткових споживачів до працюючої мережі місцеві опори будуть мати більше значення і їх необхідно враховувати окремо.

За основу розрахунку приймемо основне рівняння

$$-dl - dl_{\tau} = gdz + \frac{dP}{\rho} + d\left(\frac{w^2}{2}\right), \quad (1)$$

в якому gdz нехтуємо, dl приймаємо рівним нулю, оскільки під час транспортування газ не виконує технічної роботи, а лінійні втрати визначаємо за формулою Дарсі-Вейсбаха

$$dl_{\tau} = \lambda \cdot dx \frac{w^2}{2d}. \quad (2)$$

Тоді основне рівняння набуде вигляду

$$\frac{dP}{\rho} + wdw + \lambda \frac{dx}{d} \frac{w^2}{2} = 0. \quad (3)$$

Для газопроводів низького тиску основне рівняння

$$\frac{dP}{\rho} + \lambda \frac{dx}{d} \frac{w^2}{2} = 0. \quad (4)$$

Отже зміна тиску вздовж трубопроводу буде

$$p_1 = p_2 + \lambda \frac{l_{розр}}{d} \rho \frac{w^2}{2}, \quad (5)$$

де $l_{розр} = l + \sum \xi \frac{d}{\lambda}$ – розрахункова довжина,

параметр $\sum \xi \frac{d}{\lambda}$ – еквівалентна довжина місцевого опору, яка рівна умовній довжині трубопроводу, втрати напору в якому відповідають втратам напору в місцевому опорі; ξ – коефіцієнт місцевого опору.

Тоді при врахуванні

$$M = \rho w S, \quad (6)$$

$$S = \frac{\pi d^2}{4}, \quad (7)$$

$$\Delta p = p_1 - p_2, \quad (8)$$

отримаємо

$$\Delta p = \lambda \frac{l_{розр}}{d} \frac{\rho(w)^2}{2\rho} = \lambda \frac{l_{розр}}{d} \left(\frac{8M^2}{\rho \pi^2 d^4} \right) \quad (9)$$

або

$$\Delta p = 0.81 \cdot \lambda \frac{l_{розр}}{\rho d^5} M^2. \quad (10)$$

Якщо Δp відоме, то

$$M = 1.11 d^{2.5} \sqrt{\frac{\Delta p \cdot \rho}{\lambda}} \cdot \sqrt{\frac{1}{l + \sum \xi \frac{d}{\lambda}}}. \quad (11)$$

В газопроводах низького тиску зміни густини газу не враховуються.

Місцевий опір вогневої врізки додаткових споживачів має вигляд, зображений на рис. 1, і складається з трьох складників: місцевий опір раптового звуження потоку, трійник на прохід, місцевий опір раптового розширення потоку.

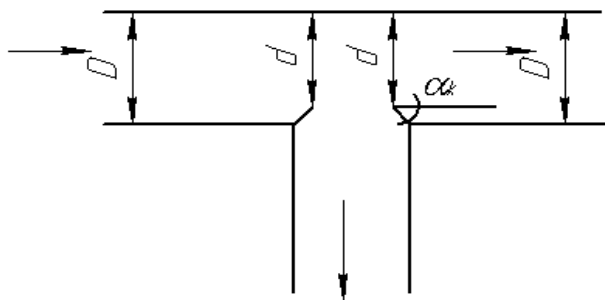

Рисунок 1 – Схема місцевого опору вогневої врізки споживачів

Для раптового звуження перерізу труби коефіцієнт місцевого опору визначається за такою залежністю:

$$\xi_{p.зв.} = \left[\frac{1.1 - n}{0.67 - 0.57n} - 1 \right]^2, \quad (12)$$

де: $n = \frac{S_3}{S_1}$ – степінь стиску потоку,

S_1, S_3 – площа перерізу відповідно до і після звуження потоку.

Із врахуванням того, що площі відповідно рівні

$$S_1 = \frac{\pi D^2}{4}, \quad (13)$$

$$S_3 = \frac{\pi d^2}{4} \quad (14)$$

отримаємо таку формулу для визначення ступеня стиску потоку:

$$n = \frac{d^2}{D^2}. \quad (15)$$

Тоді коефіцієнт місцевого опору для раптового звуження потоку буде визначатись за залежністю

$$\xi_{p.зв.} = \left[\frac{1.1 - \frac{d^2}{D^2}}{0.67 - 0.57 \frac{d^2}{D^2}} - 1 \right]^2. \quad (16)$$

Для раптового розширення потоку (несиметричний дифузор) коефіцієнт місцевого опору визначається за залежністю

$$\xi_{\partial} = k_2 \left(\frac{S_3}{S_1} - 1 \right)^2 \quad (17)$$

при врахуванні таких допусків:

$$\text{при } \alpha_k < 50^\circ \quad k_2 = \sin \alpha_k$$

$$\text{при } \alpha_k > 50^\circ \quad k_2 = 1.$$

Тоді формула для розширення потоку буде мати вигляд відповідно

$$\xi_{\partial} = \sin \alpha_k \left(\frac{D^2}{d^2} - 1 \right)^2, \text{ або } \xi_{\partial} = \left(\frac{D^2}{d^2} - 1 \right)^2. \quad (18)$$

Таким чином, коефіцієнт місцевого опору для вогневої врізки додаткових споживачів буде рівний

$$\xi = \left[\frac{1.1 - \frac{d^2}{D^2}}{0.67 - 0.57 \frac{d^2}{D^2}} - 1 \right]^2 + \xi_{\text{прохід}} + \sin \alpha_k \left(\frac{D^2}{d^2} - 1 \right)^2 \quad (19)$$

або

$$\xi = \left[\frac{1.1 - \frac{d^2}{D^2}}{0.67 - 0.57 \frac{d^2}{D^2}} - 1 \right]^2 + \xi_{\text{прохид}} + \left(\frac{D^2}{d^2} - 1 \right)^2 \quad (20)$$

Сучасна система газопостачання включає в себе магістральні, міські і регіональні мережі високого, середнього і низького тиску. Вона являє собою складну багаторівневу мережу, яка безперервно розвивається як у просторі, так і в часі.

Розвиток системи газопостачання супроводжується вдосконаленням техніки, технології і організації виробництва та поліпшенням на цій базі комплексу економічних показників транспорту газу.

Аналіз досвіду експлуатації трубопроводів систем приводить до висновків щодо необхідності вдосконалення системи планування і оперативного управління режимами системи газопостачання. Створення методів оперативних розрахунків складних систем є проблемою, розв'язання якої необхідно здійснити в найближчий час.

В даній роботі розглядалось питання впливу стану внутрішньої порожнини трубопроводу на визначення коефіцієнта гідравлічного опору λ , а відповідно і на пропускну здатність системи газопостачання. Зміни λ , зумовлені змінами k_e (внаслідок корозійного заростання, відкладів та ін.).

Математичним шляхом можна довести, що λ із часом буде збільшуватись, оскільки буде змінюватись абсолютна еквівалентна шорсткість в процесі експлуатації [2, 3]. Збільшення шорсткості трубопроводів в процесі їх експлуатації можна оцінити за формулою

$$k_t = k_0 + \alpha t, \quad (21)$$

де: k_0 – абсолютна еквівалентна шорсткість для нових труб, мм;

k_t – абсолютна еквівалентна шорсткість труб через t років експлуатації;

α – коефіцієнт, який характеризує швидкість зростання шорсткості (мм/рік). Залежить від матеріалу труб і фізико-хімічних властивостей газу, що транспортується по газопроводу. Для газопроводів $\alpha = 0,04 \div 0,05$ [4]. Вплив коефіцієнта α збільшується із зменшенням діаметра газопроводу.

Як правило, вважається, що гідравлічний опір труб протягом всього терміну експлуатації лишається постійним. В дійсності ж в багатьох випадках пропускну здатність трубопроводів поступово зменшується в процесі експлуатації, в деяких випадках до 50% розрахункової і навіть більше. Це пов'язано із збільшенням шорсткості труб в міру їх використання внаслідок

корозії і інкрустації. Ці процеси відбуваються з інтенсивністю, яка залежить від матеріалу стінок труби, властивостей перекачуваного продукту і т.д.

Для отримання необхідних результатів у формулу для визначення шорсткості трубопроводів в процесі їх експлуатації ми підставляли різну кількість років, тобто $t=0$ років, $t=10$ років, $t=20$ років, $t=30$ років, $t=40$ років, $t=50$ років.

Дослідимо вплив місцевих опорів на витрату на прикладі газової мережі низького тиску.

Розрахунки будемо проводити, якщо відомі:

- 1) конфігурація газової мережі;
- 2) необхідні тиски;
- 3) діаметр і довжина мережі;
- 4) місцеві опори.

Необхідно дослідити, якою буде витрата в системі при підключенні нових споживачів.

Прийmemo такі величини: $\rho = 0.67 \text{ кг/м}^3$, $\eta = 1,22 \cdot 10^{-5} \text{ Па} \cdot \text{с}$, $\Delta p = 1200 \text{ Па}$.

Наведемо алгоритм розрахунку газової мережі низького тиску заданої конфігурації.

Приймаємо для першого наближення витрату 100 кг/с.

Визначаємо число Рейнольдса за формулою

$$Re = \frac{4M}{\pi d \eta} \quad (22)$$

Обчислюємо коефіцієнт гідравлічного опору

$$\lambda = 0,067 \left(\frac{2k_e}{d} + \frac{158}{Re} \right)^{0.2}, \quad (23)$$

де $k_e = 0.01 \text{ см}$ – еквівалентна шорсткість для газових мереж із сталевих труб.

Обчислюємо коефіцієнти місцевих опорів за наведеними попередньо формулами та значення витрати. Перевіряємо умову

$$|M_i - M_{i+1}| \leq 0.01 \text{ кг/с} \quad (24)$$

Якщо умова не виконується, то приймаємо $M_i = M_{i+1}$ і здійснюємо перерахунок з числа Рейнольдса. У випадку виконання умови додаємо споживачів і проводимо аналогічні розрахунки.

Алгоритм розрахунків реалізований в програмі, яка дає змогу оптимізувати процес проведення розрахунків і прискорити отримання результатів.

Схема газової мережі зображена на рис. 2.

Результати проведених досліджень представимо на графіках (рис. 3 і 4 відповідно).

На графіках бачимо динаміку зміни значень абсолютної еквівалентної шорсткості, коефіцієнта гідравлічного опору, коефіцієнта місцевих опорів і пропускну здатності в часі. Зміни коефіцієнтів місцевих опорів в часі здійснюється у відповідності зі збільшенням числа підключень додаткових споживачів з часом.

Проаналізувавши графічні залежності, можна дати таку рекомендацію: при проведенні

проектних розрахунків приблизно до шести років експлуатації можна приймати втрати в місцевих опорах як 10% від лінійних втрат, а після зазначеного періоду необхідно використовувати залежність (11) для знаходження пропускної здатності системи.

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що пропускна здатність системи значно зменшується із збільшенням терміну експлуатації і із кількістю додаткових підключень. А це означає, що при розвитку систе-

ми, переході на нові принципи опалення або застосуванні будь-яких змін в технологічному процесі, які призведуть до збільшення потреби у газі, необхідно змінити лише один геометричний параметр – діаметр, збільшивши його на один порядок, отримавши результати, які дають змогу забезпечити вищу надійність газозабезпечення споживачів.

Таким чином для збільшення надійності газопостачання та забезпечення перспективи розвитку газової мережі проектування мереж

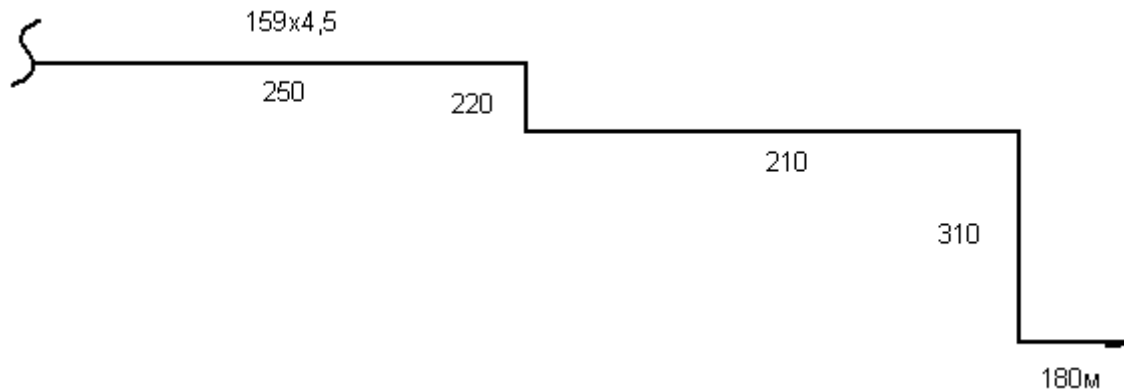

Рисунок 2 — Розрахункова схема газової мережі низького тиску

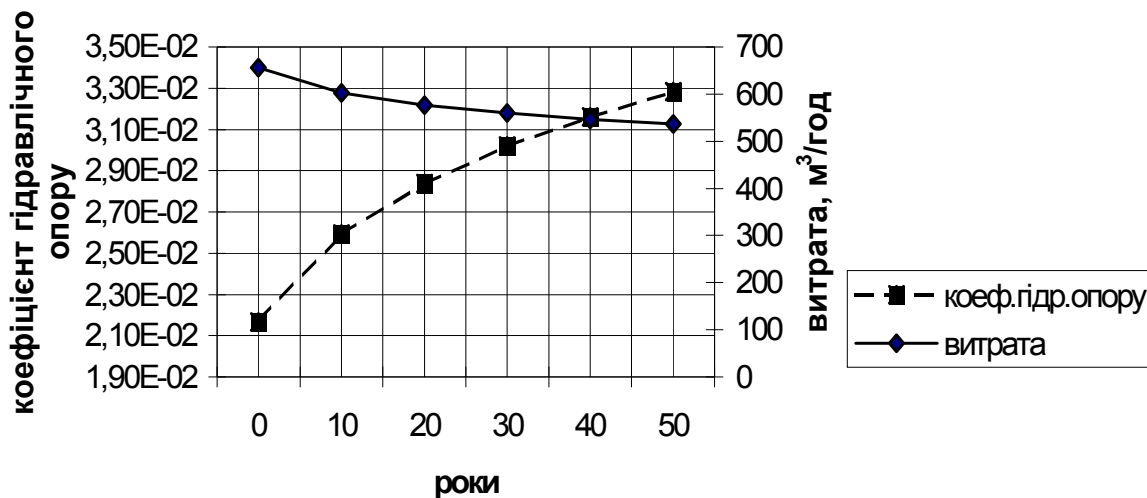

Рисунок 3 — Зміна коефіцієнта гідравлічного опору і витрати від часу при одному підключенні

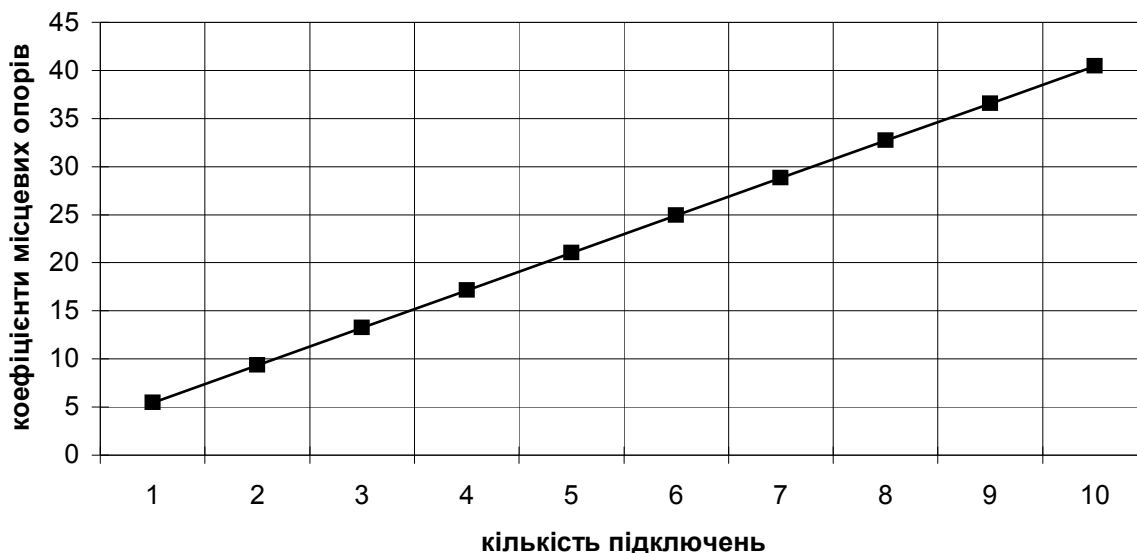

Рисунок 4 — Зміна коефіцієнтів місцевих опорів залежно від кількості підключень

треба здійснювати із врахуванням отриманих результатів і водночас вибирати діаметри із певним запасом, можливих реконструкцій і здійсненням оперативного контролю. І хоча затрати при будівництві будуть більшими, проте це окупиться, оскільки термін експлуатації буде більшим, буде можливість підключення нових споживачів і можливість зміни та збільшення обладнання без додаткової реконструкції системи газопостачання.

1. Гімер Р.Ф., Гімер П.Р. Основи газової динаміки: Навч. посіб. – Івано-Франківськ: Факел, 2000. – 228 с.
2. Альтшуль А.Д. Гидравлические сопротивления. – М.: Недра, 1970. – 216 с.
3. Левин А.М., Смирнов В.А., Черкасова А.Я. Расчет газовых сетей на минимум металла // Газ. пром-сть. – 1966. – № 9. – С. 28-32.
4. Альтшуль А.Д., Киселев П.Г. Гидравлика и аэродинамика. – М.: Недра, 1975.

УДК 621.673.001.2

ЗАЛИШКОВИЙ РЕСУРС ЗМІЦНЕНИХ КОМПОЗИТНИМИ БАНДАЖАМИ ТРУБОПРОВОДІВ З ДЕФЕКТАМИ

Б.В.Конеї, А.М.Найда

ІФНТУНГ, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15, тел. (03422) 42353
e-mail: korey@nimg.edu.ua, andr@kl.if.ua

Рассматривается оценка малоциклового долго-вечности по критерию зарождения трещины при наличии выявленных диагностикой нетрещиновидных дефектов: вмятин, задиров, рисок – с учётом теоретических коэффициентов концентрации напряжений, приводится расчёт остаточного ресурса по характеристикам трещиностойкости.

The estimation of low cycle longevity is examined on the criterion of origin of crack at the presence of exposed by diagnostics of defects: dents, mechanical damage, draw – taking into account the theoretical coefficients of concentration of stresses, a calculation over of remaining resource is brought by recommendations of crack resistance.

Оцінка малоциклової довговічності за критерієм зародження тріщини

Оцінка малоциклової довговічності виконується за наявності виявлених діагностикою нетрещиноподібних дефектів: вм'ятин, задирів, ризок з врахуванням теоретичних коефіцієнтів концентрації напружень α_σ [6].

Загальне число циклів до руйнування N складається з двох доданків: N_z – число циклів до зародження тріщини на вершині дефекту; N_p – число циклів на етапі розвитку (росту) тріщини

$$N = N_z + N_p. \quad (1)$$

Число циклів до зародження тріщини визначається рівняннями Коффина-Менсона, які встановлюють взаємозв'язок між амплітудою зміни істинних деформацій у вершині дефекту, механічними характеристиками металу і числом циклів N_p .

Існують два режими навантаження: жорсткий – при постійному розмаху деформацій, м'який – при постійному розмаху напружень.

Дефекту в трубопроводі зазвичай знає зона проміжного режиму навантаження, що знаходиться між крайніми подіями. Тому доцільно вибрати менше (або середнє) число циклів N_z з двох крайніх ситуацій.

Режими циклічного навантаження розрізняються також за симетричністю (коефіцієнтом асиметрії). Коефіцієнтом асиметрії по напруженнях R_σ і деформаціях R_e називаються відношення відповідних величин (напружень і деформацій) у вершині дефекту в моменти мінімального і максимального навантажень в циклі

$$R_\sigma = \frac{\sigma_{\min}}{\sigma_{\max}}; R_e = \frac{e_{\min}}{e_{\max}}. \quad (2)$$

Максимальні і мінімальні значення істинних напружень в циклах навантаження визначаються за кільцевими напруженнями для максимальних і мінімальних тисків з врахуванням теоретичних коефіцієнтів концентрації напружень α_σ .

Якщо коефіцієнт асиметрії $R = -1$, то навантаження симетричне. При цьому розтяг чергується зі стиском. Для труб з дефектами характерні циклічні навантаження з початковим коефіцієнтом асиметрії, коли $\sigma_{\min} > 0$. При цьому метал завжди перебуває в стані розтягу. Але можуть бути випадки з від'ємними значеннями R_e і R_σ (переходи під дорогами, підводні переходи та ін.).

Для жорсткого симетричного режиму навантаження число циклів до зародження тріщини N_z визначається за рівнянням

$$e_a = \frac{1}{4} \ln \frac{1}{1 - \psi_e} N_z^{-S_1} + \frac{\sigma_{-1}}{E}, \quad (3)$$

Література